

ДОПОВІДЬ ЩОДО СИТУАЦІЇ З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

1 серпня – 30 листопада 2023 року

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

Фото на обкладинці

Сильно пошкоджена будівля відділення екстреної медичної допомоги в Ізюмі Харківської області. Фотографію зроблено 15 серпня 2023 року. © УВКПЛ

ДОПОВІДЬ ПРО СИТУАЦІЮ З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

1 серпня до 30 листопада 2023 року

12 грудня 2023 року

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

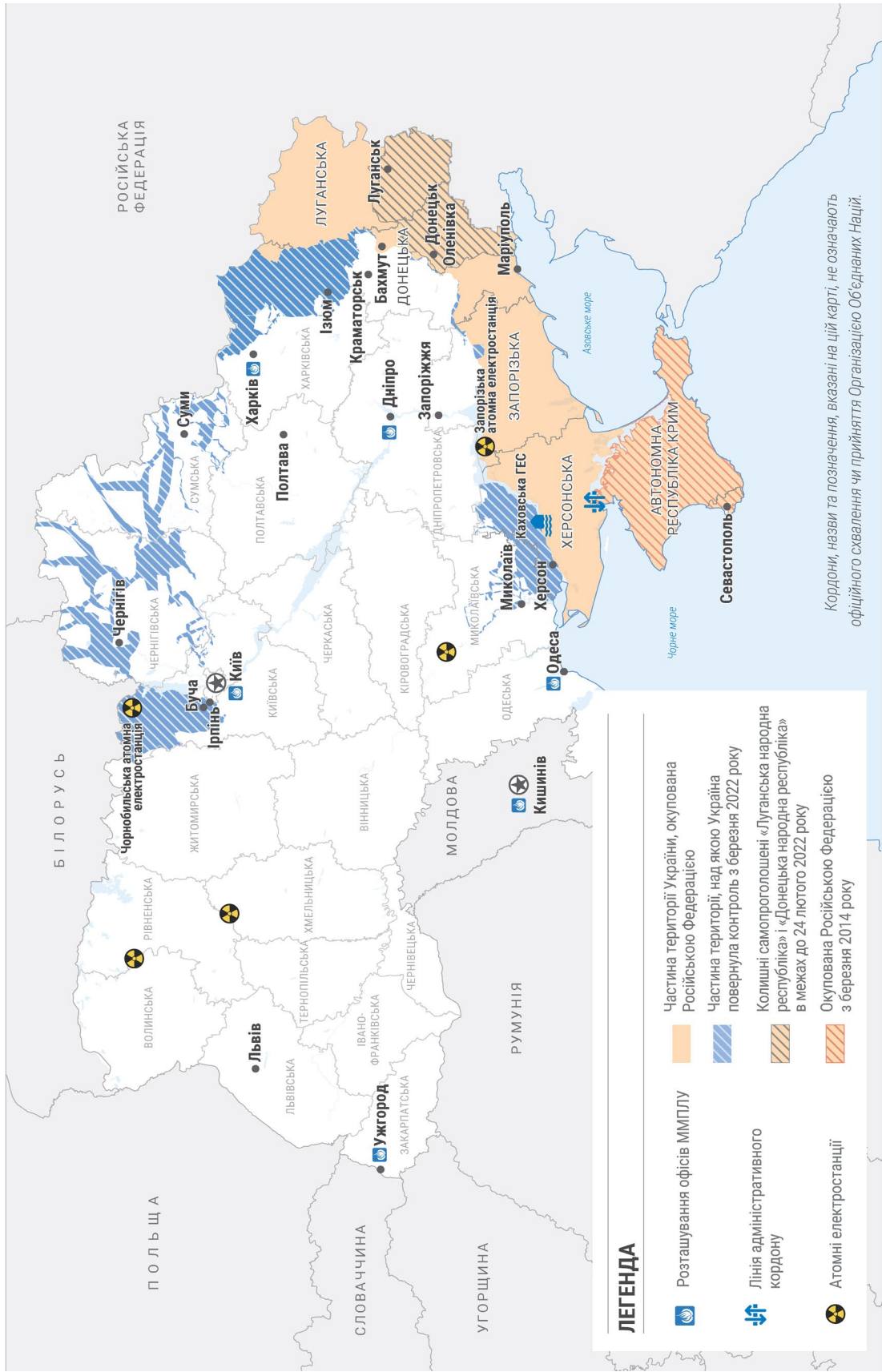
Україна

ЗМІСТ

I. РЕЗЮМЕ.....	4
II. МЕТОДОЛОГІЯ УВКПЛ.....	6
III. ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ЦИВІЛЬНЕ НАСЕЛЕННЯ.....	8
Жертви серед цивільних осіб.....	8
Атаки, що спричиняють руйнування житлових районів.....	9
Працівники засобів масової інформації.....	10
Вибухові залишки війни (ВЗВ) та міни.....	10
Атаки на порти та елеватори.....	11
Заклади освіти.....	11
Медичні заклади та персонал.....	12
IV. ПОРУШЕННЯ НОРМ МГП ТА ПРАВ ЛЮДИНИ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ	13
Впровадження російської судової та адміністративної системи на окупованій території.....	13
Намагання провести так звані «вибори» до місцевих органів влади.....	13
Нав'язування органів російської законодавчої та судової влади.....	14
Мобілізація жителів окупованої території.....	14
Вбивства.....	15
Свавільні затримання та катування в місцях несвободи.....	15
Сексуальне насильство.....	16
Насильницьке переселення та депортація українських дітей.....	16
Випадки свавільних затримань та депортацій в Автономній республіці Крим та м. Севастополі (Крим).....	17
Відповідальність.....	17
V. ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ	19
Поводження та умови утримання.....	19
Занепокоєння щодо прав на справедливий суд та кримінальних переслідувань за участь у бойових діях.....	19
Персонал медичних закладів.....	20
Захист від «цікавості натовпу».....	21
VI. ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	22
Кримінальне переслідування з боку влади України за колабораційну діяльність та пов'язані з нею діяння.....	22
Відповідальність за порушення прав осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом.....	23
VII. ГРОМАДЯНСЬКИЙ ПРОСТІР ТА ОСНОВОПОЛОЖНІ СВОБОДИ.....	25
Свобода релігії або переконань.....	25
Закон про національні меншини.....	25
VIII. ТЕХНІЧНА СПІВПРАЦЯ ТА РОЗБУДОВА ПОТЕНЦІАЛУ	27
IX. РЕКОМЕНДАЦІЇ	28

УКРАЇНА: МОНІТОРИНГОВА МІСІЯ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Станом на 30 листопада 2023 року

I. РЕЗЮМЕ

1. Ця тридцять сьома доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні охоплює період з 1 серпня до 30 листопада 2023 року. Вона підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії Організації Об'єднаних Націй з прав людини в Україні (ММПЛУ).¹
2. Протягом звітного періоду війна в Україні продовжувала бути причиною серйозних та масштабних порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права. З 1 серпня до 30 листопада УВКПЛ зафіксувала 2 440 жертв серед цивільних осіб (576 загиблих та 1 864 поранених), серед яких більшість (86%) припадає на підконтрольну Україні територію, особливо на Донецьку, Харківську, Херсонську та Запорізьку області.
3. Більшість жертв серед цивільних осіб та руйнувань були спричинені артилерійськими обстрілами та атаками реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) на прифронтові території. Місто Авдіївка Донецької області, контрольоване збройними силами України, є одним із прифронтових населених пунктів, які серйозно постраждали упродовж звітного періоду. Території в районі динамічної лінії фронту знаходились та продовжують знаходитись під постійною загрозою вибухів мін та вибухонебезпечних залишків війни. Протягом звітного періоду лінія фронту на півдні та південному сході України лишалась порівняно стабільною.
4. Разом з цим більше 24 відсотків жертв серед цивільних осіб, які проживали на віддалених від лінії фронту територіях, постраждали через запуски, переважно, збройними силами Російської Федерації ракет та баражуючих боєприпасів. Під час найбільш смертоносної в цьому році атаки 5 жовтня збройні сили Російської Федерації, у порушення норм міжнародного гуманітарного права вдарили ракетою по місцю проведення поминального обіду, вбивши 59 цивільних осіб, мешканців села Гроза Харківської області. Безпрецедентний за жорстокістю удар по селу Гроза відповідає останній тенденції здійснення таких атак протягом звітного періоду, коли потужні ракети завдавали удари по населеним пунктам, підконтрольним Україні, спричиняючи численні жертви серед цивільного населення та значні пошкодження цивільного майна та інфраструктури.
5. Збройні сили Російської Федерації також завдавали ударів по об'єктам зернової інфраструктури, які є цивільними об'єктами та знаходяться на підконтрольній Україні території. УВКПЛ задокументувало 31 атаку на об'єкти зернової інфраструктури на території, яка контролюється Україною, починаючи з 11 липня 2023 року. Атаки розпочалися відразу після виходу Російської Федерації з «Чорноморської зернової ініціативи». Внаслідок цих атак були пошкоджені та зруйновані об'єкти припортової інфраструктури, зернохосовища та транспортні засоби, які перевозили зерно.
6. Бойові дії продовжували впливати на забезпечення населення основними послугами: протягом звітного періоду було пошкоджено або зруйновано 83 навчальні заклади та 20 закладів охорони здоров'я. Українським дітям доводилось долати перебої навчального процесу: станом на 15 жовтня лише 51% з 3,9 млн. школярів в Україні відвідували очні заняття повний навчальний день, 23% школярів працювали в режимі он-лайн, тоді як для 25% українських учнів були впроваджені моделі змішаного навчання.
7. Місцеві адміністративні та управлінські структури, які Російська Федерація впровадила на окупованій території, продовжують зміцнюватись, в той час, як російська влада проводить «вибори» до місцевих органів влади, призначає російських суддів і навіть ретроактивно застосовує норми російського законодавства, що суперечить зобов'язанням окупаційної влади згідно з нормами МГП. Призов до

¹ ММПЛУ була направлена в Україну 14 березня 2014 року для моніторингу ситуації з правами людини на всій території України з особливою увагою до Автономної Республіки Крим, східних і південних регіонів України, підготовки доповідей і внесення рекомендацій Урядові та іншим суб'єктам щодо вирішення проблем у галузі прав людини. Докладніше див. А/HRC/27/75, пп. 7-8.

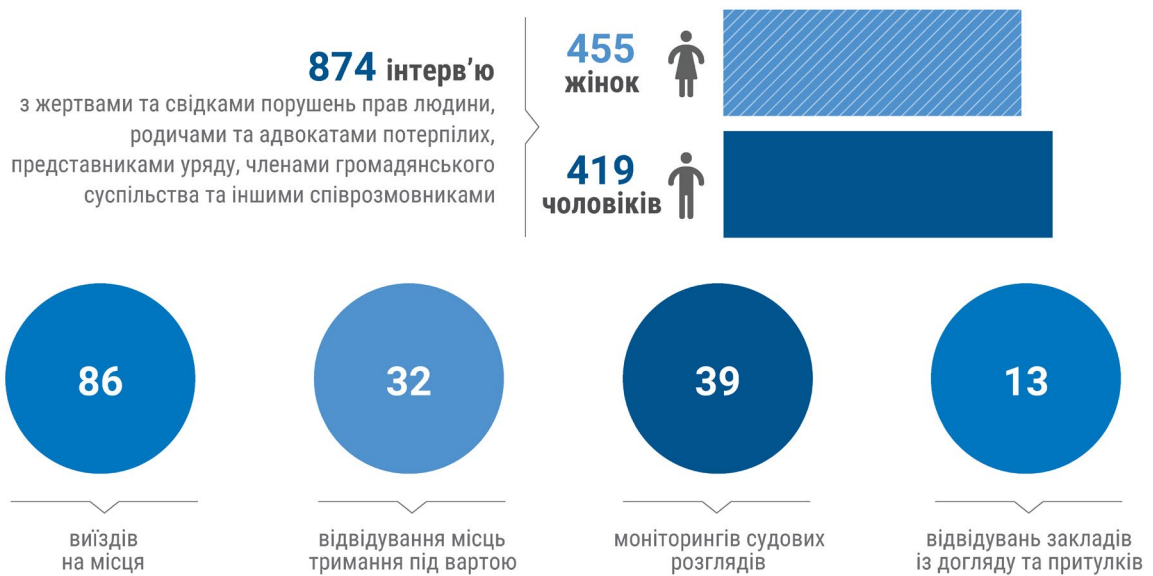
лав збройних сил Російської Федерації на окупованих територіях примушував молодих чоловіків до воєнної служби проти власної країни. УВКПЛ задокументувало випадки, коли примусовий призов супроводжувався погрозами, тиском та залякуванням членів родин призовників. Змушування особи, яка перебуває під захистом Женевських конвенцій, служити у збройних силах окупаційної держави є серйозним порушенням цих норм.

8. Упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало два випадки умисного вбивства одинадцяти цивільних осіб на окупованій території. В обох випадках є підстави вважати, що відповідальним за вбивство є військові збройних сил Російської Федерації, в той час, як російська влада розпочала розслідування. УВКПЛ було задокументовано вісім випадків позасудових страт, які відбувались в окремих частинах Київської, Сумської та Харківської областей тоді, коли ця територія контролювалась збройними силами Російської Федерації або була окупована Російською Федерацією, що відповідає раніше задокументованим тенденціям.
9. УВКПЛ також продовжило документувати випадки, які підтверджують поширеність практик катування під час свавільних затримань на окупованій території. Протягом звітного періоду УВКПЛ додатково задокументувало 112 випадків (82 чоловіки, 29 жінок та один хлопчик) свавільного затримання російською владою, які відбувались ще до початку звітного періоду. Ці випадки відповідали попередньо задокументованим тенденціям катування, зокрема сексуального насильства.
10. На підконтрольній Україні території влада продовжує переслідувати та засуджувати жителів регіонів, які знаходились або знаходяться під окупацією, за ймовірну співпрацю з окупаційною владою та пов'язані з цим злочини. Є багато випадків, коли люди зазнавали кримінальних переслідувань та отримували вироки за діяльність, до якої, згідно з нормами міжнародного гуманітарного права, окупаційна держава має законне право їх примушувати. Чинне визначення терміну «колабораційна діяльність» може призвести до загострення соціальних розбіжностей, що суттєво ускладнить роботу з відновлення повноцінного функціонування громад на територіях, які перебували під окупацією.

II. МЕТОДОЛОГІЯ УВКПЛ

11. Доповідь ґрунтується на інформації, отриманій за результатами 86 виїздів на місця, 32 відвідувань місць тримання під вартою, та 13 відвідувань закладів з догляду чи притулків, 39 судових засідань та 874 інтерв'ю² з жертвами та свідками порушень прав людини, а також з їхніми родичами та адвокатами, представниками Уряду, громадянського суспільства та іншими співрозмовниками. Інформація для доповіді також отримувалася завдяки аналізу судових документів, офіційних записів та інших відповідних матеріалів, зокрема з відкритих джерел. На окупованих територіях України УВКПЛ проводило дистанційний моніторинг ситуації з правами людини з огляду на те, що Російська Федерація не надала доступ до цих територій.

ДІЯЛЬНІСТЬ УВКПЛ ЗА ЗВІТНИЙ ПЕРІОД

Дата створення: 1 грудня 2023 року. Джерело: УВКПЛ ММПЛУ.

12. Інформація, отримана завдяки проведенню інтерв'ю, була перевірена та підтверджена спостереженнями в місцях тримання під вартою, географічними даними, офіційними документами, матеріалами з відкритих джерел, судовими документами, моніторингом судових засідань, та іншою актуальною інформацією, що вважається достовірною та надійною. Там, де УВКПЛ не змогло підтвердити інформацію з допомогою свідків чи інших джерел інформації, висновки були зроблені шляхом порівняння отриманих даних з аналогічними твердженнями, що дало змогу виявити обґрунтовані тенденції послідовної поведінки на окремих територіях чи місцях тримання під вартою.
13. Висновки включаються до Доповіді за умови дотримання стандарту доведення, який передбачає наявність «достатніх підстав вважати», а саме тоді, коли, спираючись на сукупність перевіреної інформації, звичайний розсудливий спостерігач мав би достатні підстави вважати, що описані факти дійсно відбувалися, та коли робляться правові висновки про те, що наведені факти відповідають усім елементам складу порушення прав людини
14. Інформація використовується у Доповіді за умови повної поінформованої згоди всіх джерел щодо її використання. На всіх етапах підготовки Доповіді УВКПЛ чітко дотримувалось принципу «не нашкодь»

² Інтерв'ю з 455 жінками та 419 чоловіками.

та вживало всіх належних заходів для уникнення повторної психологічної травматизації та захисту осіб.

15. Згідно з усталеною практикою, напередодні публікації Доповіді УВКПЛ надсилало проект документу державам, про які йдеться, для надання ними коментарів щодо наведених тут фактів.

III. ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ЦИВІЛЬНЕ НАСЕЛЕННЯ

16. Безперервні бойові дії продовжують спричиняти руйнівні удари по цивільному населенню, що призводить до смертей, важких поранень, масштабних страждань та руйнувань цивільної інфраструктури.

Жертви серед цивільних осіб

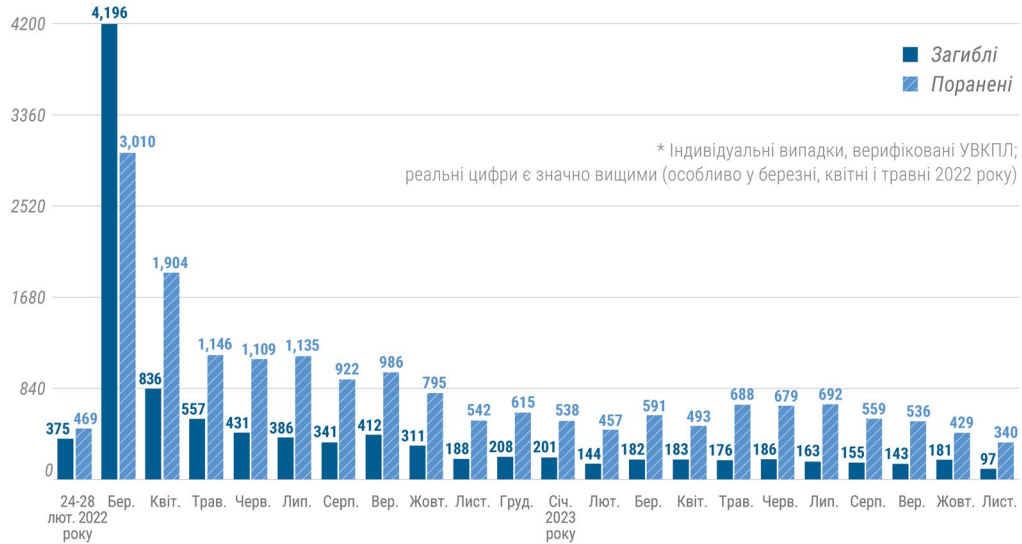
17. Упродовж звітного періоду з 1 серпня до 30 листопада, жертвами насильства, пов'язаного з конфліктом, стали 2 440 цивільних осіб (576 осіб загинули та ще 1 864 було поранено).³ Така кількість є меншою на 25 відсотків порівняно з попередніми чотирма місяцями, та на 46 відсотків порівняно з відповідним періодом у 2022 році.⁴ Зменшення кількості жертв серед цивільного населення, яке спостерігається в 2023 році, можна пояснити кількома факторами, зокрема стабілізацією лінії фронту, евакуацією цивільного населення з зони конфлікту, а також вдосконаленням протиповітряної оборони на окремих напрямках, зокрема в Києві.
18. Більшість жертв серед цивільного населення (86%) припадає на території, що контролюються Україною, в той час, як решта 14% – на території, окуповані Російською Федерацією. Бойові дії завдали значної шкоди цивільним особам, що проживають в населених пунктах прифронтових територій: 68% задокументованих жертв серед цивільних осіб постраждали від артилерійських обстрілів, реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) та повітряних ударів по прифронтових територіях, переважно Донецької, Харківської, Херсонської та Запорізької областей.
19. Майже третина жертв серед цивільного населення (27%, або 127 осіб, які загинули, та 527 поранених) припадає на території Херсонської області, контрольовані Україною. Наприклад, 13 серпня удар РСЗВ знищив цілу сім'ю, а саме новонароджену дівчинку, 12-річного хлопчика, а також їхніх батьків, в їхньому домі в селі Широка Балка.
20. Ще одним населеним пунктом, який серйозно постраждав, стало місто Авдіївка Донецької області, де істотно активізувались бойові дії, особливо в жовтні, коли збройні сили Російської Федерації почали намагатись взяти місто під свій контроль. УВКПЛ задокументувало 59 жертв серед цивільного населення (15 осіб вбито та 44 поранено; 32 чоловіка, 19 жінок та 8 дорослих, чия стать не була встановлена), які постраждали переважно з 1 жовтня до 30 листопада. Станом на листопад 2023 року місто було без води, електрики та опалення з початку 2023 року. Після евакуації великої кількості мешканців Авдіївки, станом на 30 листопада 2023 року в місті проживає 1300 осіб порівняно з більш як 30 000 осіб, які проживали тут до 2022 року. Група осіб, які проживають в Авдіївці, складається переважно з осіб похилого віку та маломобільних громадян, які не змогли покинути свої домівки через відсутність іншого місця проживання.
21. На території, окупованій Російською Федерацією, більшість жертв серед цивільного населення припадає на території Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей, вражені артилерійськими обстрілами та ударами РСЗВ. З них 64% вибухів стались в окупованому Донецьку. Наприклад, під час артилерійського обстрілу 9 серпня загинули чотирирічна дівчинка та жінка, а також були поранені мати дівчинки та ще один чоловік. 1 вересня по Донецьку був нанесений удар РСЗВ, який вбив шестирічну дівчинку та поранив п'ять жінок та двох чоловіків.
22. УВКПЛ задокументувало випадки загибелі 13 цивільних осіб та поранення 45 внаслідок використання касетних боєприпасів (33 чоловіки, 23 жінки, один хлопчик та одна дівчинка). Ці жертви серед цивільного населення траплялись як на території, яка контролюється Урядом України, так і на

³ 557 загиблих і 1 783 поранених дорослих; 19 загиблих і 81 поранена дитина. Фактичні цифри, ймовірно, є вищими, тому що багато повідомлень про жертви серед цивільних осіб ще не підтверджені, а УВКПЛ не має доступу до територій України, окупованих Російською Федерацією.

⁴ Впродовж періоду з 1 квітня до 31 липня 2023 р. УВКПЛ задокументувало 708 загиблих та 2 552 поранених цивільних осіб; упродовж періоду з 1 серпня до 30 листопада - 1 252 загиблих та 3 245 поранених цивільних осіб.

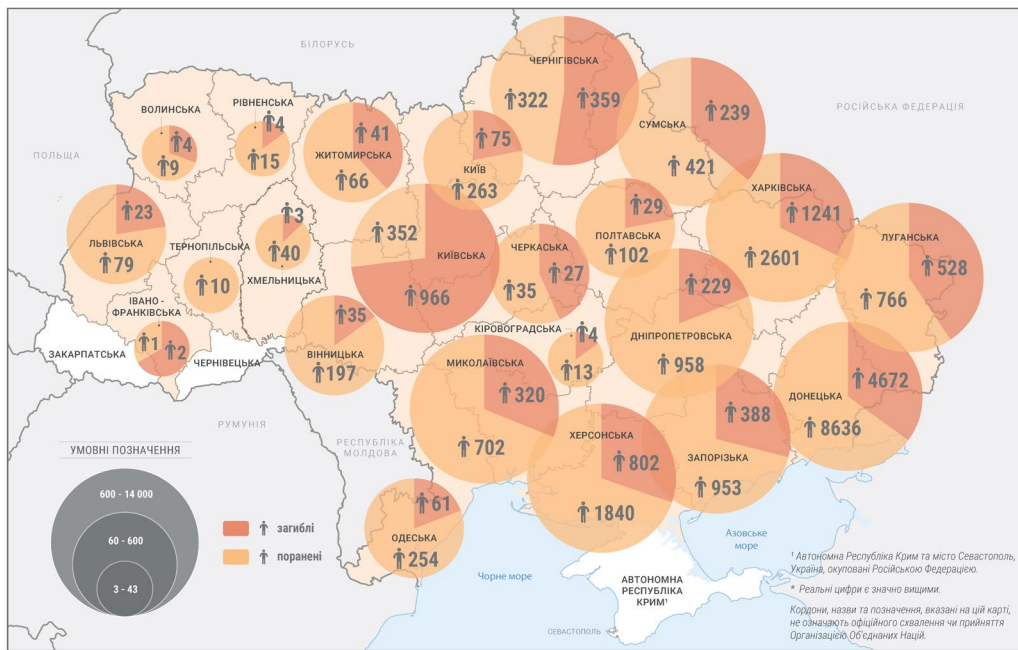
окупованій території. Наприклад, 3 вересня від удару касетними боєприпасами отримали поранення двоє цивільних чоловіків в окупованому місті Макіївка Донецької області.

УКРАЇНА: ЗАГАЛЬНІ ВТРАТИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ*, ПО МІСЯЦЯХ,
з 24 лютого 2022 року по 30 листопада 2023 року

Дата створення: 1 грудня 2023 року. Джерело: УВКПЛ ММПЛУ.

УКРАЇНА: ЗАГАЛЬНІ ВТРАТИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ*, ЗА ОБЛАСТЯМИ,
з 24 лютого 2022 року по 30 листопада 2023 року

Дата створення: 1 грудня 2023 року. Джерело: УВКПЛ ММПЛУ.

Атаки, що спричиняють руйнування житлових районів

- УВКПЛ продовжило документувати напади з боку збройних сил Російської Федерації, які призвели до значної кількості жертв в житлових районах. Щонайменше 68 ударів ракетами та баражуючими боєприпасами, які здійснила Російська Федерація по Одеській, Запорізькій, Донецькій, Миколаївській, Чернігівській, Черкаській, Сумській, Київській, Львівській, Хмельницькій та Полтавській

областях призвели до жертв серед цивільного населення. В кількох таких випадках багато цивільних осіб відразу загинули та були поранені.⁵

24. Одним із яскравих прикладів є 5 жовтня, коли ракета, запущена військовими збройних сил Російської Федерації, вдарила по кафе в селі Гроза Харківської області. Внаслідок безпрецедентної атаки загинули 59 цивільних осіб (36 жінок, 22 чоловіки, та восьмилітній хлопчик), що робить її найбільш смертоносним інцидентом 2023 року, задокументованим УВКПЛ. Висновки УВКПЛ вказують, що збройні сили Російської Федерації не зробили все можливе для перевірки того, чи був атакований ними об'єкт військовою ціллю, або навмисне атакували цивільних осіб та цивільні об'єкти.⁶
25. Атака на село Гроза, хоча й більш смертоносна, відповідає останній тенденції здійснення подібних атак протягом звітного періоду, коли потужні ракети завдавали удари по населених пунктах, підконтрольних Україні, спричиняючи численні жертви серед цивільного населення та значні пошкодження цивільного майна та інфраструктури. Наприклад:
 - 18 жовтня снаряд ударив по п'ятиповерховому житловому будинку в м. Запоріжжя, внаслідок чого загинули п'ятеро цивільних осіб (дві подружні пари та один чоловік), та отримали поранення ще щонайменше троє осіб. Крім цього ракета зруйнувала медичний заклад, що знаходився на нижньому поверсі будівлі, зупинивши його роботу на цілий день.
 - 6 жовтня, через день після атаки на село Гроза, дві ракети вдарили по центру Харкова та вбили двох цивільних осіб (67-літню жінку та її 10-літнього онука), поранивши 23 особи. Внаслідок атаки було повністю зруйноване як мінімум одне кафе, чотири приватні будинки, клініка та офіс, а також вибиті вікна майже в усіх будівлях, які знаходились в радіусі 100 метрів від місця вибуху.
 - 7 серпня артилерійський снаряд ударив по центру м. Покровська Донецької області та вбив сімох цивільних осіб (п'ятьох чоловіків та двох жінок), поранивши 43 особи, серед яких були працівники ДСНС та поліцейські. Крім того, атака завдала значної шкоди п'ятиповерховій будівлі, готелю та місцевому ресторану.
 - 19 серпня снаряд ударив по Театру драми в м. Чернігові, вбивши шістьох цивільних осіб, зокрема шестирічну дівчинку, та поранивши щонайменше 52 осіб, серед яких було п'ятеро дітей.

Працівники засобів масової інформації

26. Протягом звітного періоду УВКПЛ задокументувало загибель одного журналіста та поранення ще одного працівника ЗМІ внаслідок ведення бойових дій. 19 вересня на контрольованій Україною прифронтовій території в Запорізькій області, автомобіль, в якому знаходились троє працівників засобів масової інформації, яких супроводжували двоє поліцейських, був атакований дистанційно керованим БПЛА, ймовірно, російського виробництва. В момент удару працівники ЗМІ разом з обладнанням знаходились на відстані приблизно 10-15 метрів від машини, були одягнені в цивільний одяг, жилети та шлеми з написами «Преса». Ще один журналіст помер від поранень 22 листопада після атаки БПЛА на окупованій частині Запорізької області. Починаючи з 24 лютого 2022 року, УВКПЛ задокументувало загибель 23 журналістів та працівників ЗМІ (18 чоловіків та 5 жінок) та поранення ще 30 (26 чоловіків та 4 жінок) внаслідок бойових дій⁷.

Вибухові залишки війни (ВЗВ) та міни

27. Протягом звітного періоду ВЗВ та міни спричинили загибель 31 цивільних осіб (26 чоловіків, 3 хлопців та 2 жінок), поранивши ще 98 (з них 80 чоловіків, 11 хлопців, 4 жінок, 2 дівчаток та 1 дорослу особу,

⁵ Баражуючий боеприпас – це безпілотний літальний апарат з вбудованою бойовою частиною, який може пасивно очікувати (баражувати) в районі території, де може знаходитися його ціль, до виявлення цілі.

⁶ УВКПЛ, *Напад на поминальний обід в селі Гроза, 5 жовтня 2023 р.*

⁷ Міністерство культури та інформації повідомило, що на контрольованій Україною території загинули 23 працівники ЗМІ, не враховуючи працівників ЗМІ, які вступили до лав Збройних сил України.

чия стать не була встановлена), що становить п'ять відсотків від загальної кількості жертв. Більшість з цих жертв були задокументовані в Харківській, Донецькій та Херсонській областях.

28. Необхідно відмітити, що трактористи (всі з них - чоловіки) становлять щонайменше 12 відсотків від загальної кількості цих жертв. Серед них четверо трактористів загинули та дванадцять були поранені внаслідок детонацій мін під час виконання ними сільськогосподарських робіт на своїй землі. Наприклад, 27 вересня загинув 61-річний тракторист, коли його трактор підірвався на міні біля Новоберислава на підконтрольній Україні території Херсонської області. Наступного дня, 28 вересня, три трактористи отримали важкі поранення внаслідок вибухів мін на підконтрольних Україні територіях Харківської та Херсонської областей.

Атаки на порти та елеватори

29. Починаючи з 11 липня, УВКПЛ задокументувало 31 атаку, внаслідок яких було пошкоджено або зруйновано потужності, пов'язані з обробкою та експортом зерна на підконтрольних Україні територіях. Ці атаки завдали шкоди портовій інфраструктурі, зерновим елеваторам та транспорту, що перевозить зерно. Наприклад, у відомому зерновому регіону, яким є Черкаська область, кілька баражуючих боєприпасів нанесли удари по зерновому елеватору, пошкодивши його адміністративні будівлі та п'ять силосних веж, де зберігались соя та зерна соняшника, та поранивши одного працівника нічної зміни. УВКПЛ не змогло ідентифікувати жодного потенційного воєнного об'єкта поблизу елеватора.
30. Двадцять шість атак вразили інфраструктуру в Одеській області, де знаходяться порти на Чорному морі та Дунаї. За результатами візитів до кількох портів та інтерв'ю зі свідками УВКПЛ зазначило, що особливо постраждали адміністративні будівлі портів і зони, пов'язані з експортом сільськогосподарської продукції, такі як зерносховища та склади соняшникової олії.⁸
31. Атаки почалися напередодні виходу Російської Федерації з Чорноморської зернової ініціативи.⁹ Час, кількість і точність ударів вказують на те, що Російська Федерація має на меті знищення української цивільної інфраструктури експорту продовольства. В поєднанні з припиненням Чорноморської зернової ініціативи, ці атаки суттєво знизили спроможність України експортувати продовольство.¹⁰ Через пошкодження багатьох об'єктів¹¹ та перекриття експортних маршрутів зростає вартість логістики. Це може зробити нерентабельним вирощування деяких культур та знизити прибутковість сільськогосподарської галузі, в якій зайняті 15% українців. Враховуючи важливість експорту сільськогосподарської продукції для української економіки (40% від загальної суми експортних надходжень), скорочення обсягів експорту, особливо експорту пшениці, загрожує негативними наслідками для всієї економіки України.¹²

Заклади освіти

32. Вже третій навчальний рік поспіль повномасштабне збройне вторгнення заважає проведенню уроків в українських школах, продовжуючи порушувати права дітей на отримання освіти. Протягом звітного

⁸ Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктурного розвитку України повідомило, що ракетні удари знищили 300 000 тон зерна.

⁹ Ця угода сприяла безпечному експорту зерна з України. Російська Федерація вийшла з Чорноморської зернової ініціативи 17 липня 2023 р.; див. UN News, 17 липня 2023 р., <https://news.un.org/en/story/2023/07/1138752> (останній перегляд - 23 листопада 2023 р.).

¹⁰ Спільне дослідження Всесвітньої продовольчої програми (ВПП ООН) та Київської школи економіки (KSE), *Продовольчі баланси України в часи непевності: Аналіз сценарію потенційних наслідків виходу Російської Федерації з Чорноморської зернової ініціативи та знищення інфраструктури для продовольчого балансу України*, вересень 2023 р.

¹¹ Пошкодження зерносховищ також впливає на якість зерна. ВПП та KSE повідомили, що в той час, як в 2019 р. 60% українського зерна мало високу експортну якість, в 2023 році цьому стандарту відповідало тільки 20%.

¹² ВПП та KSE, *Продовольчі баланси України в часи непевності*. ВПП та KSE підкреслили що в 2021 році ВПП було закуплено в Україні 55% пшениці для доставки гуманітарної допомоги по всьому світу. У 2021 році 10% світового експорту пшениці та 50% світового експорту соняшнику припадало на Україну.

періоду внаслідок бойових дій були пошкоджені 83 навчальні заклади (14 зруйнованих та 69 пошкоджених). Таким чином загальна кількість навчальних закладів, пошкоджених з 24 лютого 2022 року сягнула 927¹³. Крім цього, спосіб ведення бойових дій та вибухи боєприпасів навіть у віддалених від лінії фронту житлових районах означає, що школи перестали бути безпечними для дітей. В прифронтових областях, де час підльоту снарядів є ще коротшим, багато шкіл навіть не відкриваються для проведення навчань в класах.

33. З цих причин, багато дітей, які проживають на прифронтовій території, - 100 км від лінії фронту, починають свій навчальний рік дистанційно. В Харкові, місті, відомому високим рівнем культури та освіти, де знаходяться 38 закладів вищої освіти, всі школи працювали в дистанційному режимі, і лише один заклад зміг організувати проведення очного навчання для учнів початкових класів в підземній станції метро. Одна з працівниць освіти поділилась своїми спостереженнями щодо щоденних занять дітей у класах, які тривали по чотири години: «Діти щасливіші та працюють набагато ефективніше, бо вони знову можуть бути разом зі своїми однокласниками, з якими вони не бачились по кілька місяців. В перший тиждень школи вони здебільшого обіймались, спілкувались та грались.»
34. Іншим прикладом є Шевченківська громада Миколаївської області, де знаходиться 24 освітні заклади, які отримали різні ступені пошкодження, та в яких всі школярі розпочали навчальний рік дистанційно. Місцева влада заявляє, що майже третина школярів стикається з труднощами під час дистанційного відвідування занять, і це підтвердили кілька сімей, які говорять про неспроможність придбати комп'ютери через фінансову скруту.
35. Багатьом віддаленим від лінії фронту школам бракує просторих сховищ, розміри яких дозволили б всім учням захватись від обстрілів. Саме тому з міркувань безпеки діти навчаються позмінно, відвідуючи школу по черзі або в різні дні. Міністерство освіти повідомило, що станом на 15 жовтня лише 51% від 3,9 млн. українських школярів відвідували очні заняття повний навчальний день, в той час, як 23% школярів навчались в режимі он-лайн, а для 25% українських учнів впроваджені моделі змішаного навчання.

Медичні заклади та персонал

36. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало атаки, внаслідок яких постраждали 20 закладів охорони здоров'я (чотири зруйновані та 16 пошкоджені), та які призвели до 13 жертв серед працівників медичних закладів (двоє чоловіків та двоє жінок загинули, а також шість жінок та троє чоловіків поранені). 1 серпня 2023 року ракетний обстріл вбив 25-річного лікаря під час його першого дня на роботі в міській лікарні м. Херсон та поранив 57-річну медсестру.

¹³ Міністерство освіти та науки повідомило, що за станом на 30 листопада 2023 р. були зруйновані або пошкоджені 3 798 навчальних закладів та 1 275 дитячих садочків.

IV. ПОРУШЕННЯ НОРМ МГП ТА ПРАВ ЛЮДИНИ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

37. УВКПЛ продовжувало здійснювати моніторинг ситуації з правами людини на території, окупованій Російською Федерацією. Під час документування порушень на окупованих територіях, Місія стикалась з численними труднощами, а саме: Російська Федерація не надала УВКПЛ доступ для проведення незалежного моніторингу; під час переїзду з окупованої Російською Федерацією на підконтрольну Україні територію люди стикаються з труднощами через відсутність контрольно-пропускних пунктів, а також через величезні відстані, які доводиться долати, перетинаючи Російську Федерацію та численні внутрішні контрольно-пропускні пункти на окупованій території; багато людей не наважуються ділитися своїми історіями телефоном або через месенджери, побоюючись, що їхні розмови можуть бути перехоплені. З огляду на ці фактори, документування порушень займає більше часу, ніж зазвичай. Інформація про обсяги порушень, яка наводиться нижче, повинна вважатись більше орієнтовною, ніж вичерпною.

Впровадження російської судової та адміністративної системи на окупованій території

38. Згідно з нормами МГП, які стосуються окупації, окупаційна влада зобов'язана відновлювати та забезпечувати звичний ритм життя, суспільний порядок та безпеку, та повинна дотримуватись, наскільки це можливо, чинного законодавства окупованої держави.¹⁴ Згідно з нормами МГП, окупаційна влада не повинна змінювати статус офіційних посадових осіб та суддів.¹⁵ Крім цього, кримінальне законодавство окупованої території повинно лишатись чинним, окрім випадків, коли вони становлять загрозу для безпеки чи перешкоджають застосуванню Четвертої Женевської конвенції.¹⁶ Організувавши незаконні так звані референдуми¹⁷ на окупованих територіях Донецької, Херсонської, Луганської та Запорізької областей у вересні 2022 року, Російська Федерація незаконно анексувала ці регіони¹⁸ та нав'язала там російські політичні, юридичні та адміністративні системи.

Намагання провести так звані «вибори» до місцевих органів влади

39. Від 31 серпня до 10 вересня 2023 року, в межах російських загальнодержавних виборів Російська Федерація намагалась провести так звані «місцеві вибори» на окупованих територіях. Серед висуваних на посади в «місцевих законодавчих зібраннях», представлених виключно у вигляді партійних списків російських політичних партій, було багато громадян Російської Федерації. Впровадивши власне виборче законодавство, партійні списки та системи на окупованих територіях, Російська Федерація започаткувала масштабні зміни чинного законодавства та адміністративного устрою на окупованих територіях, порушивши свої зобов'язання за нормами МГП, згідно з якими вона повинна вважати окупацію тимчасовою фактично існуючою ситуацією, яка не призводить до передачі суверенітету.¹⁹
40. УВКПЛ задокументувало численні ситуації, коли окупаційна влада намагалася примусити українців віддати свої голоси під час цих «виборів». В одному з таких випадків, представників виборчих комісій під час візитів до виборців супроводжували озброєні чоловіки; деякі місцеві підприємства домовлялись

¹⁴ Гаазький регламент 1907, Ст. 42-56; Четверта Женевська конвенція, Ст. 27-34 та 47-78; Додатковий протокол I, Ст. 63, 69, 72-79; та звичаєве МГП.

¹⁵ Четверта Женевська конвенція, Ст. 54.

¹⁶ Четверта Женевська конвенція, Ст. 64.

¹⁷ A/RES/ES-11/4.

¹⁸ A/RES/ES-11/4. Анексія визначається як односторонній акт держави, за допомогою якого вона проголошує свій суверенітет над територією іншої держави.

¹⁹ Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ), Коментар 1958 стосовно Четвертої Женевської конвенції, ст. 47.

та змушували своїх працівників голосувати групами, і після цього хвалились високою явкою на виборчі ділянки.

Нав'язування органів російської законодавчої та судової влади

41. Норми МГП забороняють окупаційній державі змінювати статус суддів і зобов'язують окупаційну державу поважати чинне законодавство, наскільки це можливо. Однак Російська Федерація нав'язала на окупованій території власну законодавчу та судову систему.²⁰ 19 вересня Верховний суд Російської Федерації оголосив про початок роботи російської судової системи на окупованій території Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України, зокрема призначення багатьох суддів з Російської Федерації.
42. Створення російських судів під головуванням російських суддів, які застосовують російське законодавство, призвело до того, що мешканці окупованих територій стикаються з переслідуванням за діяльність, яка є законною в Україні, передбачає законне здійснення прав і не становить загрози для окупаційної держави. Наприклад, суд у Донецькій області наклав штраф на жінку за те, що вона розмістила в соціальних мережах відео, на якому вона танцює під популярні українські пісні; суд розцінив це як «публічні заклики до вчинення дій, спрямованих на порушення територіальної цілісності Російської Федерації». Інший донецький суд оштрафував двох священників лише за приналежність до Православної церкви України (ПЦУ), яка, на його думку, має «антиросійський та екстремістський характер», і постановив депортувати священників. Крім того, у Херсонській області чоловіка заарештували і висунули звинувачення на підставі російського законодавства, застосованого ретроспективно за ненасильницький протест, проведений у 2016 році. У складі кримськотатарської групи, яку Російська Федерація вважає екстремістською організацією, він брав участь у протесті з метою зупинити постачання товарів з материкової України до окупованого Криму.

Мобілізація жителів окупованої території

43. Норми МГП забороняють окупаційній державі примушувати населення окупованих територій служити в її збройних чи допоміжних силах, а також вдаватися до тиску чи пропаганди для забезпечення добровільного вступу на військову службу.²¹ Примушення осіб, що перебувають під захистом, до вступу на військову службу окупаційної держави є серйозним порушенням Женевських конвенцій.²²
44. Порушуючи ці норми, 1 жовтня російська влада розпочала щорічну осінню військову мобілізацію. В перший раз ця кампанія охопила окуповані території Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей. Це означає, що чоловіки віком від 18 до 27 років, які проживають на окупованих територіях, зобов'язані вступити на військову службу, термін якої триває 12 місяців, та воювати проти власної країни.
45. Крім того, УВКПЛ задокументувало випадки тиску на чоловіків, що проживали на окупованій території, з метою примусити їх вступити до лав російських збройних сил. В сімох випадках чоловіків з колишніх самопроголошених «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» призвали до організованих у лютому 2022 року народних ополчень цих «республік», та відправили на лінію фронту. Після незаконної анексії цих територій Російською Федерацією збройні сили Російської Федерації поглинули ополчення та ініціювали підписання контрактів з ополченцями. Оскільки ці семеро чоловіків не захотіли підписувати контракти, їх командири поставили під сумнів їхню мужність і патріотизм та погрожували відправити їх до передових штурмових підрозділів. Після того, як незгодні залишили свої підрозділи, окупаційна влада оголосила їх дезертирами. У п'яти

²⁰ Відповідно до Статті 66 Четвертої Женевської конвенції, окупаційна влада може створювати військові суди, які працюватимуть на окупованій території і застосовуватимуть міри покарання, відповідно до Статті 64; що стосується всіх інших злочинів, окупаційна влада повинна забезпечити функціонування звичайних судів.

²¹ Четверта Женевська конвенція, ст. 51; 1907 Резолюції гаазького трибуналу, ст. 52.

²² Четверта Женевська конвенція, ст. 147.

випадках Військова прокуратура Російської Федерації та Військова адміністрація провели обшуки в будинках чоловіків та вимагали, щоб їхні родички розповіли про їхнє місцезнаходження, погрожуючи наслідками. Наприклад, влада здійснила десять візитів до родичів одного чоловіка і погрожувала їм кримінальним переслідуванням, якщо вони не скажуть, де він перебуває. В іншому випадку люди у військовій формі тричі відвідали матір чоловіка, який залишив свою частину. Вони погрожували конфіскувати її будинок і машину, а також позбавити її неповнолітнього родича можливості піти до школи, якщо вона відмовиться розповісти їм про місцезнаходження сина.

Вбивства

46. Упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало повідомлення про шість випадків вбивств цивільних осіб солдатами збройних сил Російської Федерації на окупованій території, і наразі намагається їх перевірити. В одному перевіреному випадку УВКПЛ задокументувало вбивство сім'ї з дев'яти осіб в окупованому Росією місті Волноваха Донецької області. 28 жовтня семеро дорослих (троє жінок і четверо чоловіків) і двоє дітей (дівчинка і хлопчик) були знайдені мертвими у своєму будинку з вогнепальними пораненнями в голову і спину. В іншому підтвердженому УВКПЛ випадку група озброєних людей затримала подружню пару в їхньому будинку в с. Малі Копані Херсонської області та забрала їх в невідомому напрямку рано вранці 16 вересня. Того ж дня їхні тіла були знайдені в різних місцях одне від одного. Слідчий комітет Росії оголосив, що за результатами розслідування першого випадку заарештовано двох військовослужбовців Збройних сил Росії. Також є ознаки початку розслідування другого випадку.
47. Окрім цього, УВКПЛ задокументовані вісім випадків позасудових страт громадян України (в усіх випадках – чоловіків), які відбулись до звітного періоду в окремих частинах Київської, Сумської та Харківської областей тоді, коли ці території контролювались збройними силами Російської Федерації або були окуповані Російською Федерацією. Ці випадки відповідають тенденціям, задокументованим в попередніх доповідях.²³ Всього УВКПЛ задокументувало 142 випадки позасудових страт (119 чоловіків, 18 жінок, три хлопчики та дві дівчинки) на території, що була окупована збройними силами Російської Федерації або контролювалась Російською Федерацією починаючи з 24 лютого 2022 р.

Свавільні затримання та катування в місцях несвободи

48. Упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументовані випадки свавільних затримань 112 осіб (82 чоловіків, 29 жінок та 1 хлопець) окупаційною владою Російської Федерації на окупованій території. 29 з цих випадків свавільного затримання (в усіх випадках – чоловіки, що проживають в Криму) відбулися у звітному періоді. Під час проведення УВКПЛ інтерв'ю упродовж звітного періоду 85% колишніх затриманих цивільних осіб заявили про те, що під час затримання їх піддавали різним формам катування та жорстокого поводження. Ці випадки відповідають раніше задокументованим тенденціям застосування катувань в контексті свавільних затримань та перебування в місцях несвободи.
49. В одному з випадків катувань, підтвердженому протягом звітного періоду, члени російських збройних сил затримали чоловіка в Херсонській області в жовтні 2022 року за підозрою в передачі інформації українській владі. Під час ув'язнення у двох неофіційних місцях несвободи безпекові сили Російської Федерації піддавали його тривалим побиттям, ураженням електричним струмом та інсценуванням страти, пекли цигарками та завдавали тілесних ушкоджень, зокрема вирізали ножом на тілі літери «РФ». Його утримували в переповнених камерах, відмовляли в адекватному харчуванні та медичній допомозі. Після семи місяців ув'язнення він був звільнений у травні 2023 року.

²³ УВКПЛ, Вбивства цивільних осіб: позасудові страти та атаки на цивільних осіб в Київській, Чернігівській та Сумській областях в контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну, 7 грудня 2022 р.; та УВКПЛ, Звіт про ситуацію з правами людини в Україні, 1 лютого - 31 липня 2023 р., 4 жовтня 2023, параграфи 47-51.

50. Ще в одному випадку 19 листопада окупаційна влада Російської Федерації затримала 28-річного чоловіка, який проживав в с. Горностаївка Херсонської області, звинувативши його в передачі інформації ЗСУ. Через дев'ять днів представники місцевої поліції поінформували матір затриманого про те, що чоловік помер в місці несвободи.
51. УВКПЛ задокументувало загибель щонайменше 100 цивільних осіб (88 чоловіків, 11 жінок та 1 дівчинка) після позбавлення волі окупаційною владою Російської Федерації починаючи з 24 лютого 2022 року. Ці люди загинули внаслідок страт, поранень, отриманих під час катування, через знаходження у нелюдських умовах утримання, та через відсутність медичної допомоги. Щонайменше в 39 випадках загибелі (38 чоловіків та однієї жінки), медичні протоколи та свідчення очевидців вказують на те, що їх піддавали тортурам перед смертю.
52. Після 24 лютого 2022 р., УВКПЛ задокументувало свавільні затримання 1 118 цивільних осіб (964 чоловіки, 144 жінок, 9 хлопчиків та одна дівчинка) російською владою на окупованих територіях. Щонайменше 514 осіб (413 чоловіків, 92 жінки та 9 хлопчиків) були звільнені після різних термінів утримання в місцях несвободи.

Сексуальне насильство

53. УВКПЛ продовжувало документувати сексуальне насильство в контексті тримання під вартою, і багато з цих випадків прирівнювались до катування, оскільки насильство застосовувалось для отримання інформації, зізнання, покарання, залякування та приниження затриманих.²⁴ Починаючи з 24 лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало 169 випадків сексуального насильства (101 чоловік, 63 жінки, чотири дівчинки та один хлопчик), вчинених військовими збройних сил Російської Федерації, а також російськими правоохоронними органами та працівниками пенітенціарних установ. З-поміж загальної кількості випадків 135 трапились в контексті затримання, серед постраждалих – 56 цивільних осіб (37 чоловіків, 18 жінок та один хлопчик) та 79 військовополонених (63 чоловіків та 16 жінок).
54. Також упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало 20 випадків сексуального насильства, які трапились на окупованих територіях або на територіях Російської Федерації чи Білорусі ще до звітнього періоду. В 14 з цих випадків сексуальне насильство застосовувалось як форма катування в контексті затримання 13 цивільних осіб (5 чоловіків, 7 жінок та один хлопчик), та одного військовополоненого (чоловіка). Окрім цього, УВКПЛ були задокументовані шість випадків сексуального насильства (вчиненого щодо 5 жінок та 1 чоловіка) у житлових районах, де були розміщені військовослужбовці російських збройних сил.

Насильницьке переселення та депортація українських дітей

55. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало повернення двох дітей з Російської Федерації до України; В обох випадках повернення дітей супроводжувалось подоланням чималих перешкод. В одному випадку жінка через соціальні мережі довідалась про те, що її восьмирічний онук був переселений спершу до Криму, а потім - до установи в Російській Федерації. Після того, як вона звернулась до російської влади, її онука знову переселили на окуповану територію України, не поінформувавши її про це. Коли вона поїхала за онуком, російська влада відмовилась надати їй дозвіл, щоб виїхати з дитиною, заявивши, що, як громадянка України, жінка не має права на опіку власного онука, якому надали російське громадянство. З часом, завдяки сприянню з боку високопосадовця Російської Федерації, їй дозволили забрати онука.
56. Ще в одному випадку підліток намагався самостійно залишити територію Російської Федерації, але йому завадили виїхати. Після декількох звернень, коли наближався його 18-й день народження, йому дозволили виїхати, щоб він міг возз'єднатись з родиною в Україні. Цей хлопчик був одним з групи дітей

²⁴ Див. Генасамблея ООН, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських, або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, 10 грудня 1984, ООН, Серія договорів, том. 1465, ст. 85, Ст. 1(1).

(31 особа), яка була депортована з окупованого міста Донецька до Російської Федерації в травні 2022 року. Враховуючи останнє повернення, УВКПЛ відомо, що шестеро дітей з цієї групи змогли повернутись до України або возз'єднатись зі своїми сім'ями.

57. Офіс Уповноваженого Верховної ради України з прав людини повідомив, що упродовж періоду з 1 серпня до 30 листопада 2023 року вдалось повернути до України 19 дітей, 11 з яких повернулись з окупованої території, а ще 8 – з Російської Федерації.

Випадки свавільних затримань та депортацій в Автономній республіці Крим та м. Севастополі (Крим)

58. В Криму, який перебуває під окупацією з 2014 року, продовжується практика свавільних затримань.
59. 24 серпня 2023 року російська влада заарештувала шістьох кримських татар-чоловіків в м. Бахчисарай в Криму за звинуваченням в участі в Хізб ут-Тахрір, релігійній групі, яка вважається «терористичною організацією» за законодавством Російської Федерації, але не за законодавством України. Заарештовані чоловіки були учасниками громадського руху «Кримська Солідарність». Наступного дня поліція заарештувала та взяла під варту 22 кримських татар-чоловіків що зібрались біля приміщення суду в Сімферополі, щоб продемонструвати підтримку затриманим. Їх затримали на термін до семи днів за «масове одночасне скупчення людей у громадських місцях, що призводить до порушення громадського порядку або перешкоджає руху пішоходів».²⁵
60. 13 жовтня російська влада затримала у Сімферополі російського адвоката. Згодом суд наклав на нього штраф у розмірі 45 000 рублів за «дискредитацію» російських збройних сил через пост у соціальних мережах, в якому він засуджував використання касетних боеприпасів. Він також відбув 14 днів адміністративного арешту за «поширення екстремістської символіки» за публікацію зображення українського герба в соціальних мережах у 2018 році. Так званий «верховний суд Криму» залишив без змін рішення суду першої інстанції. Під час попереднього обшуку в його будинку правоохоронні органи конфіскували матеріали, що стосуються його клієнтів та захищені адвокатською таємницею. Крім того, вони почали вживати заходи для позбавлення його права на зайняття адвокатською діяльністю. Ці дії можуть перешкоджати адвокату ефективно представляти інтереси своїх клієнтів, багато з яких є представниками кримськотатарської громади.
61. Норми МГП забороняють індивідуальні чи масові переселення, а також депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованих територій на територію окупаційної держави, чи будь-якої іншої держави, за винятком випадків, коли це є необхідним для забезпечення безпеки населення, або якщо нагальні військові обставини вимагають евакуації.²⁶ Незважаючи на це, упродовж звітного періоду російською владою були депортовані щонайменше 13 позбавлених волі цивільних осіб з території Криму до виправних колоній на території Російської Федерації²⁷. Наприклад, в серпні 2023 року російська влада депортувала Амета Сулейманова, кримськотатарського активіста та журналіста, з СІЗО в Сімферополі до виправної колонії у м. Володимир в Російській Федерації.²⁸

Відповідальність

62. УВКПЛ задокументовані розпочаті російською владою кримінальні провадження у трьох випадках імовірних правопорушень (два випадки вбивств і один випадок катувань), але УВКПЛ не відомо про

²⁵ Кодекс адміністративних правопорушень Російська Федерація, Ст. 20.2.2.

²⁶ Четверта Женевська конвенція, Ст. 49. Примусова депортація чи переселення осіб, що перебувають під захистом, становить серйозне порушення Женевської конвенції (Четверта Женевська конвенція, Ст. 147).

²⁷ Згідно з Четвертою Женевською конвенцією, обвинувачувані в скоєнні злочину особи, які перебувають під захистом конвенції, повинні знаходитись в окупованій країні, а в разі засудження повинні відбувати термін покарання там же. (Статті 66 та 76).

²⁸ Комітет ООН проти катувань, лист до оскаржувача від 22 лютого 2023 року. Оскільки він має небезпечну для життя хворобу серця і терміново потребує операції на серці, Комітет закликав Російську Федерацію призупинити виконання вироку.

жодні заходи, вжиті Російською Федерацією для притягнення власних сил до відповідальності за інші порушення.

V. ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ

Поводження та умови утримання

63. Упродовж звітного періоду російська влада продовжувала відмовляти УВКПЛ та іншим незалежним спостерігачам у доступі до українських військовополонених. Крім цього, за наявною інформацією, був лише один випадок обміну обмеженої кількості військовополонених. З цих причин УВКПЛ не мало можливості отримати оновлену інформацію щодо поведження з українськими військовополоненими та умов їх утримання.
64. Крім цього, у багатьох випадках російська влада продовжувала відмовляти українським військовополоненим у праві на спілкування зі своїми сім'ями, що викликає занепокоєння щодо умов їх утримання та поведження з ними. Родичі українських військовополонених повідомили УВКПЛ, що багато з них досі не отримали листів або повідомлень від своїх близьких, хоча деякі з них були захоплені в полон більше року тому. У кількох випадках, коли родичі змогли поспілкуватися зі своїми близькими, вони зазначили, що полонених не відвідували незалежні спостерігачі.
65. Упродовж звітного періоду УВКПЛ продовжувало документувати ситуацію з російськими військовополоненими, отримуючи повний доступ до табору військовополонених у Львівській області та виправних установах України, де вони інтерновані. Провівши понад 50 інтерв'ю з російськими військовополоненими чоловіками у семи місцях інтернування, УВКПЛ задокументувало, що відзначені раніше покращення умов інтернування збереглися.²⁹ В серпні українська влада прийняла рішення про створення змішаних медичних комісій, які обстежуватимуть хворих та поранених російських військовополонених та, у разі необхідності, рекомендуватимуть репатріацію до Російської Федерації або, за потреби, їх лікування в нейтральній країні.
66. Відмічаючи зменшення кількості випадків катувань під час захоплення в полон, УВКПЛ задокументувало 13 випадків катувань військовополонених у транзитних пунктах під час евакуації та переміщення.
67. УВКПЛ задокументувало два випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) проти військовополонених-чоловіків з боку військових ЗСУ, які трапились до звітного періоду та до їх переведення в місця інтернування. УВКПЛ також задокументувало один випадок сексуального насильства проти військовополоненого-чоловіка, який відбувся протягом звітного періоду.

Занепокоєння щодо прав на справедливий суд та кримінальних переслідувань за участь у бойових діях

68. Відповідно до МГП, учасники бойових дій користуються бойовим імунітетом і не можуть переслідуватися лише за участь у бойових діях або за законні воєнні дії, вчинені в ході збройного конфлікту, навіть якщо такі дії в іншому випадку становили б злочин за національним законодавством. Крім того, умисне позбавлення військовополоненого права на справедливий та неупереджений суд є серйозним порушенням Третьої Женевської конвенції.³⁰
69. Порушуючи ці норми, призначені російською владою суди на окупованих територіях звинуватили українських військовополонених за дії, які прирівнюються до простої участі в бойових діях. Упродовж звітного періоду щонайменше в шести випадках призначений російською владою верховний суд так званої «Донецької народної республіки» засудив українських військовополонених до 22 років або довічного терміну ув'язнення за те, що вони були членами батальйону «Азов», військового підрозділу Збройних сил України, визнаного терористичною організацією в Російській Федерації. Засудження

²⁹ Доповідь УВКПЛ, Про ситуацію з правами людини в Україні, 1 лютого до 31 липня 2023, параграф. 81.

³⁰ Третя Женевська конвенція, Ст. 130. Більш детальну інформацію про судові процеси над українськими військовополоненими див. УВКПЛ Поводження з військовополоненими та особами, які припинили участь у збройних діях, березень 2023, пп.82-85 та 120-124.

військовополоненого лише за те, що він був членом батальйону збройних сил противника, суперечить принципу бойового імунітету.

70. УВКПЛ також було задокументовано, що упродовж звітнього періоду призначені російською владою суди в окупованих частинах Донецької та Луганської областей засудили значно більшу кількість українських військовополонених (151 чоловік) за різними звинуваченнями порівняно з попереднім тримісячним періодом.³¹ Через відсутність доступу до окупованої території, УВКПЛ має обмежену інформацію про судові провадження та вирoki у цих справах. Розповіді українських військовополонених, які поставали перед судом або були засуджені до свого обміну, свідчать про широке застосування тортур для отримання зізнань і свідчень. Військовополонені також повідомляли про відсутність доступу до послуг адвоката, відверту упередженість суддів та відсутність достатнього часу і можливостей, щоб підготуватись до свого захисту. Зазначені фактори викликають занепокоєння, що право на справедливий судовий розгляд також було порушено відносно нещодавно засуджених військовополонених. В одному з таких випадків за звітний період апеляційний суд у Москві, Російська Федерація, у серпні залишив у силі вирок у вигляді 13 років позбавлення волі українському військовополоненому Максиму Буткевичу за нібито скоєні ним воєнні злочини. УВКПЛ задокументувало, що під час розгляду справи у суді першої інстанції він не зміг отримати послуги обраного ним адвоката, і що його захисник зміг зустрітись з ним лише безпосередньо перед апеляційним слуханням. Станом на 30 листопада УВКПЛ було відомо про ще 42 українських військовополонених (32 чоловіків, 9 жінок і одну особу, стать якої невідома), які за різними звинуваченнями очікували на суд у Ростові-на-Дону, Російська Федерація.³²
71. УВКПЛ проаналізувало 92 вирoki українських судів щодо російських військовослужбовців і військовополонених (48 з них були винесені заочно), у тому числі 10 вироків за воєнні злочини, ухвалених протягом звітнього періоду. У 81 випадку військовополонені були засуджені за вступ до збройних формувань, пов'язаних з Російською Федерацією.³³

Персонал медичних закладів

72. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ було задокументовано, що російська влада продовжувала утримувати український воєнний медичний персонал, що потенційно може бути порушенням норм МГП, яке дозволяє таке утримання лише у випадках, коли цього вимагає стан здоров'я та кількість ув'язнених.³⁴ Наприклад, з квітня до травня 2022 року, збройні сили Російської Федерації затримали щонайменше 42 постійних медичних працівників (23 чоловіка та 19 жінок) військового госпіталю № 555 у Маріуполі, які займалися виключно лікуванням поранених і хворих. Станом на 30 листопада, 15 з цих медиків (усі чоловіки) залишалися у полоні. УВКПЛ не отримало інформації, яка б свідчила про те, що ці медичні працівники були залучені до надання медичної допомоги пораненим і хворим військовополоненим у будь-якому місці їх інтернування у 2023 році.³⁵ Якщо взяті в полон медичні

³¹ У період від 1 травня до 31 липня російські суди винесли вирок 25 українським військовополоненим: 22 в судах на окупованих територіях, та ще трьом - в Ростові-на-Дону.

³² Окупаційна влада не оприлюднює графіків судових слухань.

³³ Аналіз УВКПЛ рішення суду. Україна, Судовий реєстр, справа № 760/21341/23, опублікована 21 вересня 2023 р., за посиланням <https://reestr.court.gov.ua/Review/113597959> (останній перегляд - 23 листопада 2023 р.) Це військовополонені зі складу збройних формувань самопроголошених «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки». У грудні 2022 року Російська Федерація встановила над ними контроль і видала нормативно-правові акти про їх включення до складу збройних сил Російської Федерації. Більшість учасників цих угруповань є громадянами України з Донецької та Луганської областей. УВКПЛ, *Поводження з військовополоненими та особами, які припинили участь у збройних діях*, п. 121.

³⁴ Медичний персонал, у тому числі військовий персонал, залучений виключно до лікування поранених і хворих, не вважається військовополоненими, та може утримуватись тільки для надання медичної допомоги військовополоненим. Див. Першу Женевську конвенцію, Ст. 24 і 28.

³⁵ УВКПЛ було зафіксовано, що деякі медичні працівники Військового госпіталю № 555 лікували поранених і хворих військовополонених у виправній колонії поблизу Оленівки, але не було виявлено повідомлень про те, що вони брали участь у наданні медичної допомоги у виправній колонії (або деінде) після того, як у січні 2023 р. виправна колонія перестала бути основним місцем утримання інтернованих осіб.

працівники не залучаються до надання медичної допомоги військовополоненим, їх необхідно звільнити та повернути додому.

Захист від «цікавості натовпу»

73. Женевська конвенція захищає військовополонених від «цікавості натовпу»,³⁶ зокрема від поширення їх фотографій чи інших приватних даних. Незважаючи на це положення, як українська так і російська влада допускає публікації відео з військовополоненими в мережі Інтернет, та продовжувала робити це протягом звітного періоду.³⁷
74. В жовтні російська влада оприлюднила офіційну заяву про книгу, яка була викладена в мережі Інтернет, та де йшла мова про ймовірні порушення прав людини Україною. Ця книга містить імена, вік та фотографії 24 українських військовополонених (усі чоловіки), які знаходяться в Російській Федерації, а також їх свідчення проти себе. Оприлюднення інформації про цю книгу на засіданні Ради безпеки ООН та на веб сайті Постійного представництва Російської Федерації є серйозним порушенням права українських військовополонених на захист від «цікавості натовпу».³⁸
75. УВКПЛ опитало двох чоловіків-військовополонених, чії свідчення включені до книги. Обидва чоловіки розповіли, що під час перебування в полоні їх катували та примушували говорити з кимось, кого вони вважали цивільним журналістом. Один чоловік розповів, що охоронці казали йому та іншим військовополоненим «говорити те, що хочуть почути репортери, щоб не ускладнювати собі життя». Крім того, колишній військовополонений розповів УВКПЛ, що бачив одного з чоловіків, чие фото опубліковано в книзі, у виправній колонії поблизу Оленівки у квітні 2022 року. Він розповів, що охоронці колонії жорстоко били цього чоловіка та тримали його у ямі.³⁹ Беручи до увагу задокументовану раніше тенденцію поширеної практики тортур до військовополонених,⁴⁰ УВКПЛ звертає увагу на високу ймовірності того, що опубліковані в книзі «зізнання» українських військовополонених були отримані під примусом.

³⁶ Третя Женевська конвенція, Ст. 13.

³⁷ Ці відео описуються в документі УВКПЛ, *Поводження з військовополоненими та особами, які припинили участь у збройних діях*.

³⁸ Заява представника Російської Федерації Степана Кузьменкова, зроблена під час засідання Ради Безпеки ООН 27 жовтня 2023 року. Подальші подробиці про книгу були випущені, щоб уникнути ідентифікації військовополонених. Відповідно до статті 13 Третьої Женевської конвенції, військовополонені повинні бути завжди захищені, особливо від актів насильства або залякування, а також від образ і проявів «цікавості натовпу». Заборона також поширюється на розголошення фото- та відеозображень, записів допитів чи приватних розмов або особистого листування чи будь-яких інших приватних даних, незалежно від того, який канал зв'язку використовується, включно з Інтернетом. Таке розголошення все одно може бути принизливим і ставити під загрозу безпеку сімей ув'язнених та самих ув'язнених після їхнього звільнення. Відповідно, будь-які матеріали, що дозволяють ідентифікувати окремих ув'язнених, як правило, повинні розглядатися як такі, що піддають їх ризику «цікавості натовпу», а тому не можуть передаватися, публікуватися або транслюватися. Див. також МКЧХ, Коментар 2020 року до Третьої Женевської конвенції, ст. 13, пп. 1624-1627.

³⁹ УВКПЛ, *Інтерв'ю зі звільненими військовополоненими*, 30 травня 2022 р.

⁴⁰ УВКПЛ, *Поводження з військовополоненими та особами, які припинили участь у збройних діях*, пп.82-85.

VI. ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Кримінальне переслідування з боку влади України за колабораційну діяльність та пов'язані з нею діяння

76. Стурбованість України національною безпековою ситуацією є небезпідставною та суттєвою, насамперед на територіях, де вона відновила контроль. Розуміючи важливість реагування на серйозні порушення на окупованих територіях та притягнення до відповідальності винних, УВКПЛ продовжує документувати випадки, коли українською владою порушувались кримінальні справи та виносились обвинувальні вирокі тим особам, які працювали на благо місцевого населення та допомагали підтримувати його повноцінне життя, - тобто виконували функції, яких окупаційна держава може вимагати законно згідно з нормами МГП.
77. Офіс Генерального прокурора повідомив, що станом на 30 листопада він порушив 6 672 кримінальні справи за колабораційну діяльність і близько 2 000 справ за іншими схожими обвинуваченнями. Протягом звітного періоду були відкриті ще 662 справи про колабораційну діяльність, і в більшості випадків суди постановляли ухвали про тримання обвинувачених під вартою до судового розгляду. Суди були ухвалені вирокі по 261 справі (проти 167 чоловіків та 100 жінок)⁴¹, таким чином всього ухвалено 941 обвинувальний вирок. В більшості з цих випадків були застосовані санкції, як забороняють звинуваченим займати державні посади на період до десяти років.
78. Зі 139 обвинувальних вироків, проаналізованих УВКПЛ, в 36% випадків особи були засуджені за діяльність, яка, в принципі, могла бути законною згідно з нормами МГП, наприклад, за забезпечення безперервного надання соціальних послуг. В одному з багатьох подібних випадків жінку засудили за виплату соціальної допомоги від окупаційної влади місцевим жителям.

ОБВИНУВАЛЬНІ ВИРОКИ В СПРАВАХ ПРО КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ (СТ.111-1):

з 1 серпня до 30 листопада 2023 року

Дата створення: 5 грудня 2023 року.
Джерело: УВКПЛ ММПЛУ.

* УВКПЛ проаналізувало відповідні вирокі щодо 100 жінок і 167 чоловіків, доступні в Єдиному державному реєстрі судових рішень станом на 3 грудня 2023.

⁴¹ По одній зі справ відповідачами були п'ятеро чоловіків.

79. В іншому випадку, чоловік взяв на себе роль голови комунального сектору тимчасової цивільної адміністрації. До його обов'язків входило реагування на запити щодо обслуговування, а також керівництво робітниками, які доглядали за парком, вивозили сміття та ремонтували водопровідні труби.⁴² В іншому випадку чоловік працював охоронцем та був засуджений за «виконання побутових функцій та обмеження доступу сторонніх осіб до «військово-цивільної адміністрації»⁴³.
80. Багато співрозмовників повідомляло УВКПЛ про те, що вони погоджувались співпрацювати тільки після того, як окупаційна влада їм погрожує, та відзначаючи тотальну атмосферу страху на окупованих територіях. Наприклад, у липні 2023 року, українська влада звинуватила директорку комунальної теплопостачальної компанії у колабораціонізмі, зокрема, за її роль у підтримці постачання тепла для місцевого населення, що передбачало здійснення комерційної діяльності. Директорка наголошувала на тому, що їй неодноразово погрожує окупаційна влада, зокрема в її адресу висловлювались погрози затримання та катування. Окрім цього, вона отримала листа, де йшлося про те, що відмова від співпраці може вважатись порушенням норм Женевських конвенцій та може призвести до застосування санкцій проти неї.
81. Використання визначення «колабораційна діяльність», що включає діяльність, якої законно може вимагати окупаційна влада, не тільки суперечить МГП, а й може призвести до загострення соціальних розбіжностей, що суттєво ускладнить роботу з відновлення повноцінного функціонування громад на територіях, які перебували під окупацією.⁴⁴

Відповідальність за порушення прав осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом

82. Хоча українська влада й ініціювала кримінальні розслідування ймовірних порушень, скоєних її власними силами безпеки, УВКПЛ відзначає відсутність відчутного прогресу у розслідуванні та притягненні до відповідальності за повідомленнями про випадки вбивств, катувань, насильницьких зникнень та свавільних затримань.
83. Зокрема, УВКПЛ задокументувало випадки, пов'язані з шістьма особами (п'ятьма чоловіками та однією жінкою), які зазнали катувань, перебували під вартою без зв'язку із зовнішнім світом та тривалий час утримувались в місці ув'язнення, розташованому в приміщенні Головного управління СБУ в м. Києві. Вищезгадані інциденти мали різну тривалість та відбувались протягом періоду з березня по листопад 2022 року.⁴⁵
84. Одна з постраждалих осіб подала офіційну заяву про скоєння злочину до Державного бюро розслідувань (ДБР) - правоохоронного органу, якому доручено розслідування злочинів, зокрема скоєних правоохоронцями.⁴⁶ ДБР розпочало кримінальне розслідування не протягом 24 годин, як вимагалось, а лише через п'ять місяців, у лютому 2023 року, проігнорувавши дві попередні ухвали слідчих суддів, які зобов'язували їх діяти терміново. Після додаткових п'яти місяців досудового розслідування ДБР закрило справу, посилаючись на відсутність доказів кримінального правопорушення. Таке рішення було прийнято всупереч висновкам слідства, які переконливо свідчили

⁴² Аналіз судового рішення УВКПЛ. Україна, Реєстр судових справ, Справа № 183/8290/22, опублікована 4 жовтня 2023 р., за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113869316> (останній перегляд - 23 листопада 2023 р.).

⁴³ Аналіз судового рішення УВКПЛ. Україна, Реєстр судових справ, справа № 485/1113/23, опублікована 13 вересня 2023 р., за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113384730> (останній перегляд 23 листопада 2023 р.).

⁴⁴ 3 березня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». Аналіз цього закону наводиться в *Доповіді УВКПЛ про до ситуацію з правами людини в Україні, за звітний період 1 серпня 2022 р. - 31 січня 2023 р.*, березень 2023 р., pp. 119-122.

⁴⁵ УВКПЛ, *Затримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну від 24 лютого 2022 р. до 23 травня 2023 р.*, червень 2023 р., pp. 116-117. За підрахунками УВКПЛ, в цьому місці ув'язнення, могли перебувати більше 100 осіб.

⁴⁶ Закон України «Про Державне бюро розслідувань», Ст. 5; Кримінальний процесуальний кодекс України, Ст. 216.4.

про зникнення жертви. 28 вересня 2023 року військовий прокурор Києва скасував постанову про закриття досудового розслідування, визнавши її необґрунтованою та незаконною.

85. Окрім цього, УВКПЛ задокументувало п'ять випадків сексуального насильства проти цивільних осіб (трьох чоловіків та двох жінок), вчинених українськими правоохоронцями чи працівниками пенітенціарних установ. Ці випадки трапились до звітнього періоду.

VII. ГРОМАДЯНСЬКИЙ ПРОСТІР ТА ОСНОВОПОЛОЖНІ СВОБОДИ

Свобода релігії або переконань

86. Українська влада продовжувала вживати заходів, які вплинули на Українську Православну Церкву (УПЦ), звинувачуючи її у зв'язках з Російською Федерацією та пропагуванні «руського мира», ідеології, пов'язаної з діями Російської Федерації проти України.
87. 7 серпня Вінницький міський суд засудив митрополита УПЦ Йонатана до п'яти років позбавлення волі з конфіскацією майна за численні злочини, пов'язані з конфліктом. Під час судового процесу захист стверджував, що речові докази були закладені під час обшуку, а компрометуючі файли на комп'ютері підсудного були створені вже після того, як його вилучила поліція. Обидва твердження були відхилені стороною обвинувачення і судом. У цій справі мали місце численні порушення принципів справедливого судового розгляду, включаючи публічне поширення фотографій, зроблених під час обшуку помешкання обвинуваченого, відсутність доступу обвинуваченого до послуг адвоката під час обшуку, а також застосування тиску з метою отримання зізнання та згоди на участь в обміні полоненими.
88. 19 жовтня Верховна Рада ухвалила у першому читанні законопроект, який визначає процедуру ліквідації релігійних організацій, пов'язаних з Російською Федерацією, називаючи їх «релігійними організаціями, пов'язаними з центрами впливу, керівництво яких знаходиться за межами України в державі, що здійснює збройну агресію проти України». ⁴⁷ Ці обмеження права на свободу віросповідання суперечать критеріям необхідності та пропорційності, передбаченим частиною 3 статті 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.
89. Крім того, 20 листопада група невідомих осіб у камуфляжі без розпізнавальних знаків силою виселила духовенство та парафіян з монастиря УПЦ в м. Черкаси Черкаської області. За інформацією УПЦ, щонайменше чотири особи отримали поранення та були госпіталізовані. УВКПЛ раніше задокументувало, що правоохоронні органи не вжили належних заходів для запобігання та реагування на насильство, пов'язане з конфліктами за участю УПЦ, зокрема щодо інцидентів у березні та квітні 2023 року. УВКПЛ продовжує спостерігати за реакцією влади на інцидент 20 листопада.

Закон про національні меншини

90. 21 вересня Верховна Рада затвердила поправки до Закону України «Про національні меншини (спільноти) України». ⁴⁸ В Законі враховані кілька рекомендацій УВКПЛ та Венеційської комісії, викладені у висновку за червень 2023 року. ⁴⁹ Наприклад, поправки до частини 6 статті 10 Закону дозволяють службам екстреної допомоги жертвам домашнього насильства розмовляти мовами меншин. Крім того, змінена частина 3 статті 11 Закону гарантує безкоштовне забезпечення підручниками здобувачів повної загальної середньої освіти, які належать до національних меншин, та педагогічних працівників.
91. Проте, більшість з рекомендацій УВКПЛ та Венеційської комісії, так і не були впроваджені, зокрема у сфері управління та публічних послуг, виборів та референдумів, освіти, культурної діяльності та

⁴⁷ Україна, Законопроект № 8371 «Про внесення поправок до окремих законів України стосовно діяльності релігійних організацій в Україні».

⁴⁸ Україна, Законопроект № 9610 «Про внесення поправок до Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» стосовно деяких питань забезпечення реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України. Закон «Про національні меншини (спільноти) України» був прийнятий 13 грудня 2022 року.

⁴⁹ Див. висновок Венеційської комісії щодо Закону «Про національні меншини (спільноти) України», CDL-AD(2023)021, 12 червня 2023, за посиланням [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)021-e) (останній перегляд - 23 листопада 2023 р.). Президент України підписав Закон 3 листопада.

спортивних заходів. Крім того, два положення призупиняють певні права тих меншин, які «ідентифікують свою приналежність за етнічним походженням» до «держави-агресора», а також до «мови держави-агресора»⁵⁰ Деякі з цих обмежень можуть бути класифіковані як дискримінація, і тому суперечать положенням частини 1 статті 18 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.⁵¹ 24 листопада у Верховній Раді України зареєстрований законопроект, який впроваджує додаткові рекомендації Венеціанської комісії.⁵²

⁵⁰ Параграфи 3(1) та (2) перехідних положень Закону. Ці обмеження діють під час воєнного стану та, відповідно, шість місяців і п'ять років після його завершення.

⁵¹ Також див. Декларацію 1992 р. про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин.

⁵² Верховна Рада України ухвалила закон 8 грудня. УВКПЛ ще не проаналізувало можливі наслідки цього Закону.

VIII. ТЕХНІЧНА СПІВПРАЦЯ ТА РОЗБУДОВА ПОТЕНЦІАЛУ

92. Оприлюднюючи свої доповіді, УВКПЛ прагне запобігти подальшим порушенням прав людини та гуманітарного права, скоєним в Україні, а також сприяти захисту цивільних осіб, які постраждали від збройного конфлікту, та притягненню винних до відповідальності. УВКПЛ проводило адвокаційну роботу з Урядом України та взяло участь у кількох зустрічах із ключовими національними суб'єктами, зокрема з Координаційним штабом з питань поводження з військовополоненими, Головою Верховного Суду України, Головою Комітету з питань правоохоронної діяльності, Секретарем Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, Представником Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань дотримання прав людини в місцях тримання під вартою та Державною службою України з етнополітики та свободи совісті.
93. УВКПЛ також запропонувало свою технічну допомогу та співпрацю з питань, пов'язаних з правами людини, включаючи прийняття Стратегії захисту цивільних осіб у збройних конфліктах. Наприклад, УВКПЛ зустрілося з представником Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в місцях тримання під вартою та координатором Національного превентивного механізму (НПМ) для обміну досвідом та посилення співпраці у сфері моніторингу місць тримання під вартою, зокрема, щодо пілотного проекту НПМ з проведення моніторингових візитів виключно інспекторами НПМ, що представляють громадянське суспільство.
94. Крім того, УВКПЛ разом з іншими членами команди ООН в Україні брало участь у розробці Спільного плану України та ООН щодо запобігання та припинення порушень прав дітей, підписаного 18 серпня 2023 року між Урядом України та Робочою групою ООН з моніторингу та звітності з метою припинення та попередження грубих порушень прав дітей в Україні. Ці порушення включають вербування та експлуатацію дітей, вбивства та каліцтва, зґвалтування та інші форми сексуального насильства, викрадення, атаки на школи та лікарні, а також відмову в доступі до гуманітарної допомоги.

IX. РЕКОМЕНДАЦІЇ

95. В своїх Доповідях за попередні звітні періоди УВКПЛ надавала численні рекомендації, більшість з яких і досі є актуальними та потребують виконання. Порушення, задокументовані протягом поточного періоду звітності, відображають потребу впровадити, зокрема, наступні рекомендації:
96. Всім сторонам:
- a) Забезпечити повне дотримання норм МГП при веденні бойових дій; вживати всіх можливих заходів для уникнення завдання шкоди цивільним особам, зокрема завдяки обранню засобів та підходів до ведення бойових дій; припинити застосування зброї вибухової дії з широкою зоною ураження в населених пунктах; ретельно відмічати місця розташування мін на карті з метою термінового розмінування територій;
 - b) Здійснювати ефективний захист військовополонених від катування, зокрема сексуального насильства; забезпечити захист військовополонених від будь-якої форми прояву «цікавості натовпу»;
 - c) Забезпечити своєчасне та ефективне розслідування всіх звинувачень, пов'язаних з порушенням міжнародного гуманітарного права та прав людини; забезпечити належне кримінальне переслідування ймовірних порушників, зокрема представників органів безпеки та осіб на командних посадах; забезпечити відшкодування та підтримку постраждалих, зокрема отримання ними медичної, психологічної і правової допомоги та підтримки, приділяючи особливу увагу особам, які постраждали від сексуального насильства та конкретним потребам постраждалих чоловіків та жінок;
97. Російській Федерації:
- d) негайно припинити застосування сили проти України згідно з Резолюцією ES-11/1 Генасамблеї ООН, затвердженою 2 березня 2022 року та Наказом Міжнародного суду ООН про тимчасові заходи від 16 березня 2022 року;
 - e) негайно припинити удари по об'єктах цивільної інфраструктури, зокрема пов'язаних з виробництвом та експортом зерна;
 - f) негайно припинити практики свавільного затримання та катування цивільних осіб, в тому числі застосування сексуального насильства;
 - g) Надати незалежним та неупередженим спостерігачам повний доступ до місць інтернування українських військовополонених; припинити переслідування військовополонених за дії, які прирівнюються до простої участі в бойових діях; забезпечувати права українських військовополонених на спілкування зі своїми родинами; звільнити утримуваних українських медичних працівників, якщо вони не задіяні в наданні медичної допомоги військовополоненим;
 - h) Дотримуватись у повному обсязі норм міжнародного гуманітарного права на території, яка знаходиться під окупацією, зокрема норм українського законодавства, та припинити проведення призову осіб, які знаходяться під захистом Женевських конвенцій;
 - i) Забезпечити негайне повернення всіх депортованих і переселених осіб, зокрема дітей та осіб з інвалідністю; утриматися від зміни особистого статусу переміщених з України дітей, у тому числі їхнього громадянства та їх законних опікунів;
 - j) Посилити співпрацю та діалог з УВКПЛ, зокрема надати УВКПЛ повноцінний доступ до окупованих територій.

98. Українській владі:

- k) Продовжувати зусилля на шляху до впровадження Національної стратегії з питань захисту цивільних;
- l) Привести Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» у відповідність з міжнародним законодавством; утримуватись від переслідування осіб за співпрацю з окупаційною владою у випадку, якщо така співпраця відповідає нормам МГП;
- m) Забезпечити механізм законодавчого захисту свободи віросповідання та недопущення дискримінації будь-якої релігійної спільноти; Привести Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» у відповідність до норм та стандартів МГП згідно з попередніми рекомендаціями УВКПЛ та висновком Венеційської комісії.

99. Міжнародній спільноті:

- n) Спонукаати сторони дотримуватись міжнародного права з прав людини і міжнародного гуманітарного права та разом забезпечувати дотримання норм МГП, зокрема забезпечення виправлення, відновлення та відшкодування за вчинені порушення, та запобігання подальшим порушенням;
- o) Закликати до надання УВКПЛ найповнішого доступу до всіх територій України, які окуповані Російською Федерацією, для сприяння комплексному моніторингу, який є критичним для забезпечення відповідальності;
- p) Сприяти у розбудові потенціалу для проведення безпечних, ефективних та дієвих операцій з розмінування та програм підтримки для інформування цивільних осіб про ризики, пов'язані з мінами та ВЗВ;
- q) Надавати допомогу організаціям, які підтримують жертв грубих порушень прав людини, зокрема сексуального насильства, приділяючи значну увагу особливим потребам чоловіків і жінок, які постраждали від насильства;
- r) Підтримувати увагу та надавати гуманітарну допомогу особам, які постраждали від війни, в тому числі внутрішньо переміщеним особам.

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

Україна
